

e-ISSN 2587-1293

ULUSLARARASI TÜRK LEHÇE ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

International Journal of Turkic Dialects Research

Международный Журнал Исследований Тюркских Наречий

Haziran - June - Июнь | 2018 Sayı - Volume - Номер | 2/1

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY Armağanı

ИБРАЙИМ ЮСУПОВ ПОЭЗИЯСЫНДА ФРАЗЕМАЛАРДЫҢ ОККАЗИОНАЛ СТИЛЬЛИК ХЫЗМЕТЛЕРИ

*Şamşetdin ABDİNAZİMOV**

*Gulcahan ALLAMBERGENOVA***

Резюме

Тил байлықларының ишинде фразеологизмлердин орны бир бөлек, олар тилдин қаймагы сыпатында көзге тасланады. Олар халық даналыгына суўғарылган образлы ойлаў тилиниң үлгиси. Фразеологизмлер миллий тилдин сөзлик курамында эфирлер даўамында кәлиплескен өзгеше мәнилик белгилерге, айрықшалықларга, эмоционаллық-экспрессивлик күшейтиўши терең мазмунга ийе айрықша қатлам болып табылады. Сөзлик курамдагы басқа лексикалық бирликлерге қарағанда өзине тән айрықша белгилерге ийе. Сөзлик курамда фразеологизмлер оғада көп санда ушырасады. Олар семантикалық-стильлик жақтан айтылайын деген ой-пикирдин анықлылығын, терең мәнилигин, өткірлигин бериўде, өзине тән семантикалық бояў бериўде, нәтийжеде пикир тәсирлигин пайда етиўде жедел қатнасады.

Тилимиздеги бундай кәлиплесип кеткен фразеологиялық сөз дизбеклери көркем шығарма тилинде хәр қыйлы хызмет атқарады. Фразеологизмлер арқалы жәмийеттеги кубылысларды тәбият көринисин көркемлеп сүүретлеп бериўге болады. Сондай-ақ, шығарманың идеясын бериўде, образ, характер жасаўга қатнасады.

Фразеологиялық сөз дизбеклери тилимизде көбинесе, аўыспалы мәниде қолланылып, әдебий образларды сүүретлеўде оның стильлик көркемлігин арттырады. Шайыр И.Юсупов шығармаларында фразеологизмлер өзине тән тәбийғый (поэзиялық) образлылығы арқалы улыўма ой-пикирди жанландырып шығарма тилиниң көркемлігин арттырып, жүдә шебер пайдаланылғанын көреміз.

Гілт Сөзлер: Ибрайым Юсупов, поэзия, фразеология, аўыспалы.

İBRAYIM YUSUPOV'UN ŞİİRLERİNDE DEYİMLERİN KULLANIM ÖZELLİKLERİ

Özet

Dil zenginliği içinde deyimlerin ayrı bir yeri olup bunlar dilin âdeta kaymağı olarak göze çarparlar. Deyimler, halkın bilgeliğiyle donatılmış ince düşüncenin örnekleridir. Deyimler, millî dilin sözlük bünyesinde asırlar devamında kalıplaşan farklı anlam inceliklerine, ayrıcalıklarına, duygusal ifadelerle güçlenmiş derin anlama sahip ayrı bir tür olarak kabul edilir. Diğer sözlük birimlerine göre, kendine has başka özelliklere de sahiptir ve sözlük içerisinde oldukça önemli bir sayıdadır. Deyimler, anlamsal tarzı bakımından düşüncenin netliğini, derin anlamlılığını, keskinliğini vermede, kendine has anlamsal rengini katarak neticede düşüncenin etkisini ortaya çıkarmada önemli bir rol oynarlar.

* Prof. Dr., Berdak Karakalpak Devlet Üniversitesi, Nukus - Karakalpakistan / ÖZBEKİSTAN, el - mek: abdinazimov@rambler.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2900-8781>

** Doktora Öğrencisi, Berdak Karakalpak Devlet Üniversitesi Nukus - Karakalpakistan / ÖZBEKİSTAN, el - mek: G-allambergenova@list.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5185-3343>

Dilimizdeki bu şekilde kalıplaşan deyimsele sözlük birimleri, sanat eserlerinin dilinde her tür görevi görür. Deyimsele ifadeler vasıtasıyla toplumdaki olguları, tabiat görünümelerini imgesel bir tarzda ifade etmek mümkün olur. Yani, eserin ana fikrini vermede imgenin inşasına, görüntü ve karakter yapısına katılır.

Deyimsele söz birimleri dilimizde çoğunlukla mecazi anlamda kullanılıp edebî görünümünün ifadesinde, sanatsal imgelerin temsilinde üslup şıklığını artırır. Şair İ. Yusupov'un eserlerinde deyimler, kendisine has tabii görünümü vasıtasıyla eserin dilinin sanatsal yönünü zenginleştirmek için temel olarak kullanılmıştır

Anahtar Sözcükler: İbrayim Yusupov, Şiir, Deyim, Mecaz.

THE USAGES OF IDIOMS IN IBRAYIM YUSUPOV'S POEMS

Abstract

Among the rich linguistic diversity, phraseological units occupy a special place, paying special attention to themselves. In application to them, a comparison is often used - "cream" of the language. Especially phraseological units involved to the folk wisdom.

Phraseological units, being formed over many centuries, represent a special unit, carrying in itself special semantic signs, amplifying the emotional-expressive load, giving a deep meaning. Unlike other lexical units in the vocabulary of the language, they are found in large numbers and have special attributes. Phraseological units actively participate in the transmission of clarity of thought, its depth, pungency, semantic coloring; ultimately contributing to increased thought.

Phraseological units in works of art perform a different role. With the help of them it is possible artistically depict the changes taking place in society, certain phenomena of nature. That is, phraseological units, take part in the transfer of the idea of the work, in the construction of images, the characters of the hero.

In the language of phraseological units perform, mainly, an auxiliary function, increase the stylistic elegance in the representation of artistic images. In the works of the poet I. Yusupov, phraseological units, are used, mainly, to enrich the artistic language of the work.

Key Words: Ibrayim Yusupov, Poem, İdiom, Metaphor.

Функционаллық стильлер тарауында турмыстың барлық тәрәпин қамтып алатуғын стиль – көркем әдебиат стили болып табылады. Ол өзиниң образлылығы, эмоционаллығы, жалпы түсиниклиги халық тилинен шығарманың идеясына, жанрлық өзгешелигине, қурылысына, эстетикалық талаптарына сәйкес дурыс пайдаланыў зәрүрлиги менен характерленеди. Ол көркем образды жасаўға, тыңлаўшы менен оқыўшыға эмоциялық тәсир етиўге жәрдем ететуғын тил байлықларынан пайдаланады. Көркем шығармалар тилиндеги стильлик тил байлықларының басым көпшилиги халық дәрәтпелери тилинде пайда болады, қәлипести хәм жазба көркем әдебиат тилиниң көркем сүўретлеў қуралларын, байлықларын жетилистириўге хәм байытыўға себепши болғанлығы белғили.

Фраземалардың қурамы менен қурылысы айырым жағдайларда семантикалық жақтан азлы-көпли өзгертилип қолланыў көркем шығармаларда, әсиресе, поэзияда көп ушырасады. Бул мәселе бойынша С.Исаев: «Көркем шығармада белғили дәрежеде жазыўшы интеллектине қарай ғейбир еркинлик, формаль түрде улыўма нормадан (аўысыў) шығыў, ғраматикалық системаның, заңлылықтың (бузылыўы), аномалиялық (әдеттен тыс), матабазислик (сөз шақаптарының басқа хызметте жумсалыўы) қубылыслар

болып отырады» [Исаев, 1989: 27] - деген еди. Сол айтылған кубылыстар фраземаларда да анық көрінеді.

Бундай фраземалардың көркем шығармаларды өзгеріске ушырауы үйренген И.Күчкортөев болды. Ол өз мийнетінде жазыушы Абдулла Қаххор шығармаларында фраземаларды мазмуны жағынан өзгертіліп қолланғандығына қарай төрт топқа ажыратып көрсеткен еді: 1. Мәнісі өзгертіліп қолланған фраземалар. 2. Жаңа стилге көшірілген фраземалар. 3. Аталыуы өзгертіліп қолланған фраземалар. 4. Компонентлерінің дәлелі мәнелері тикленип қолланған яки фразема жәрдемінде сөз ойыны пайда қылуы стильлери [Кучкартаев, 1965: 7-18] - деп көрсеткен еді.

Соңғы уақытларда фразеология тарауын және бір басқа усылда үйреніу, изертлеуде салмақты нәтижелерге ерисилди, яғнай жазыушы, шайырлардың шығармаларының тили хәм фразеологиялық стильлик ұазыйпаларын үйреніуге айрықша итибар берилди. Көркем шығарма тилиндеғи фразеолоғизмлерди үйреніу мәселелери бойынша қазақ тилинде Х.Кожаметованың [Кожаметова, 1972], Б. Юлдошевтың монографияларын атап өтсек болады [Йүлдошев, 2013]. Т. Р. Чориевтың кандидатлық диссертациясында С. Айнидің публицистикалық шығармаларында фразеолоғизмлер сөз етилсе [Чорев, 2001], Ш. Абдиназимовтың докторлық диссертациясында Бердақ шайырдың шығармалары тилинде фраземалар да сөз етиледи [Абдиназимов, 1998], Ш. Д. Абдуллаев Т. Қайыпбергенов шығармаларының өзбекше аудармасындағы фразеолоғизмлердің семантикасы изертленген х.т.б Демек, фразеологиялық сөз дизбеклери көркем шығарма тилинің айрықша лексикалық бирликлери сыпатында қолланылатуғын бул изертлеулер және бир мәрте дәлиллейди. Бундай фраземалардың көркем шығарма тилинде қолланыу өзгешеликлерине арналған мийнетлерди көплекелтириуге болады.

Биз мақаламызда халқымыздың сүйкимли шайыры Ибраһым Юсупов шығармаларында фраземалардан орынлы, максетке мууапық, қолланыу өзгешелигіне тоқтап өтемиз. Фраземалар шайыр поэзиясында бир қанша окказионал стильлик хызметлерди атқарыуға бойсындырылған. Фраземалар тийкарынан төмендеғи окказионал стильлик хызметлерде келген:

1. Сатира хәм юмор пайда етиу хызмети. Фраземалардың курамында юмор хәм сатиралық мәни айрықша көзге тасланады. Бул әлбетте фраземалардың ишки тәбияты менен байланыслы. Себеби фраземалардың семантикалық курамында күлки, мазақ, хәзил, кек етиу сыяқлы мәни оттенкалары болады. Мәселен, «аяғы күйген тауықтай», «аузы менен қус салыу», «аузы менен орақ орыу», «бармағын тислеп қалыу», «бир шыбық пенен айдау», «бүкирди гөр дүзетеди», «гарга гарганың көзин шоқымас», «дийуалдың да қулағы бар», «еки кемениң басын услаған сууға кетеди», «иши ийт жырқандай болыу», «ишеги үзилиу» х.т.б

И.Юсупов шығармаларында юмор хәм сатира халаты беріуде фраземалардан әхмийетли курал сыпатында қолланған. Мәселен шайырдың төмендеғи қатарларында ашшы хәқыйқатты жеңил юмор хәм сатиралық фраземалар хызметінде келген: *Сен болсаң жаныусыз гүлханың сууып// Ууызда тоймапсаң ененден түуып// Әкең жеталмаған дүньяны қууып// Бир аш көзли надан өтип баратыр* [Тусыңнан бир жанан өтип баратыр]. Келтирилген мысалда «Ууызында тоймаған, жеп тоймас» фраземасы лирик қахарманға хәзил-мазақ фразема арқалы ашшы хәқыйқатты дүнья кууған менен хеш ким жеталмаған, яки булл дүнья бәрибир хәммеден қалған – деп шайыр шебер сүүретлеп берген.

Фраземалар қатты күлкини билдириу ушын да хызмет қылады. Себеби, күлки сол персонажлардың сөйлеу пронессинде сезилип турады. Шайыр И.Юсуповтың «Актрисаның ығбалы» поэмасында фраземалар юмор хәм сатиралық хызметте берилген: *Айтпақшы, мен сонда анау кемтирди// Дым унатып қалдым. Ой иймансыз-ай// Ишек-*

силемизди катырды-ау сондай... Дуйым журт күлкіден ишеги катып// Кими ишин улап, кимиси жатып [Актрисаның ығбалы] Берилеген мысаллардың бириншиси *Ишек-силеси қатыу* үш компоненттен хәм жуп сөз бенен келген, екинши қолланған *ишеги қатыу* фразема болса еки компоненттен турып, шын кеўилден күлки халатын бул фраземалар менен юмор сатираны сүүретлеп берген.

Шайыр И.Юсуповтың «Сабантойда» қосық қатарларынан алынған мына қатарларда фразема мазмуны кеўиллилик, бир шынлық күлки, юмор сатира ушын хызмет қылған: *Көзиңди тас қылып таңып// Қолға сырық услатады// Алға-артқа айландырып// Ур енди деп тил катады// Бул ис қыйын емес дым да// Деп өзимше қыял еттим// Сыбырлығы қулақ астым// Зейин көзи менен серлеп// Шақыр-шуқыр сынды шөлмек// Шақлап күлип қыз-келиндер// Бизге сыйлық белгилесер// Баратырман кейип иштен// Ұай хұждансыз деп өзиме// Қызарарман өз –өзимнен// Қарай алмай журт көзине// Себеби... көзимди мениң// Шала таңған еди сонда.*

Қарақалпақ тилинде «айды етек пенен жауып болмас» фраземасы шайыр тилинде комик эффекти пайда болыуы ушын хызмет қылған: *Журт айтысар енди сени қойды деп// Қарар оған қатты тәсир қылды деп// Жойтылған қәлемин тауып алды деп// Ес барда етегин Жапқан, Әскербай* [Әскербайға]. Бунда шайыр «ес барда етегин жабыу» формасында мысқыллау, жеңил күлки яки сол қахарманға ақыл-есинди жыйнап ал сыяқлы кек атыу түринде жаны ашыу берилген.

Шайырдың және де, фраземаларды жаңа индивидуаллық, жеке стильлик мақсетте қысқартып қолланыу жағдайында да юмор хәм сатиралық процесс берилген. Мысалы: *Дунья қууып жаслай қаддиң дал болып// Заманың алдында тилиң пал болып// Абырай барда есинди жый, жоражан// Өзиңдағы кетпей турып мал болып!* [Гедейлик]

Шайырдың төмендегі қосық қатарларында фраземалар юмор сатиралық хызмет атқарған: *Шахаман елинде енеден тууып// Қосық қоян болса, ийт болып қууып// Ғам қайғыны бир кос шаршыға түйип// Ертеде дәрьяға атқан Әскербай// Гәпке шоркак, быдым-быдым келесең// Бирақ сөзге терең мәни бересең// Сөз айтасаң гәпиң балтадай саптан// Қулиуың бар ықлас пенен халласан// Жаста урныққыр, хәзир тек тил екени// Буннан Улбийкениң хабары болар.* [Әскербай алпыс жасында]

Тилимизде «адымын ойлап басыу», «аяғын билип басыу», «қәдемін өлшеп басыу» фраземалары қолланылып жүр. Шайыр бул фраземалар қәлпинде төмендегі қатарда окказионал хәм юмор сатиралық хызметте келген. Мысалы: *Биразы адымын абайлап басып// Дәулет жүрип турса, қушағын ашып// Сүринсең, зып берер қайыстай қашып// Түлкиси бар жердиң сағалы болар* [Сәубетли әқшам]

2. Персонажлардың өзине тән сөйлеуін сәулелендириу хызмети. Шайыр хәр бир қахарманды оның ис-хәрекетлери, қылықлары арқалы ғана емес, оның өзине тән сөйлеуі арқалы ашыуға, сәулелендириуға хәрекет қылады. Хәр бир персонаж өз сөйлеуі стилине ийе болғанындай, өзине тән фразема қолланыу стилине ийе болыуы шәрт. Улыума, көркем шығармада қахарманларды жаратыуға қатнасатуғынтил қуралларының ишинде фраземалар айрықша орын ийелейди.

Шайырдың «Актрисаның ығбалы» поэмасында фраземалар қахарманның характерин ашыуда олардың сөйлеуінде де бир неше хызмет атқарған: *Қарындасым, неге олай дейсең сен?// Дос адам өлшемей сырттан тон пишипес// Сүринсең сөз ертип, изине түспес// Қайта оның сырын билиңдер қане// Қолдан келсе дәрман берің дәртине// Жумагүл, сен өйтип болма есиуас// Неге тақыр жерден шаң шығарасан.* Бунда келтирилген «сырттан тон пишиу», «сөз ертиу», «дәртине дәрман болыу», «еси-ауан болыу», «тақыр жерден шаң шығарыу» фраземалар Әбдираман образының сөйлеуінде сәулеленген.

Яки болмаса мына қатарларда персонаж Әбдираманға қарата айтылған: *Журттың мыш-мыш сөзи дурыс болып шықты «Еме билген қозы еки саўлықты тендей емер» деген... Бәле екенсең.* Бул фразема персонаждың сөйлеуінде қандайда бір жек көріушлик оттенғи берилген.

Персонаждардың бир-бири менен сөйлесіуіндеғи лесикалық жақтан усындай характерли өзгешеликти дәл көрсетиу шайыр өз шығармасында сөйлеу тилиндеғи фраземаларды өзгертип қолланады. Мысалы: *Шөп басы сылт етсе алады сетем// Қалайша сүйип жүр соны Әбекең. Дурыс емес кисиниң сырттан сөз қылыу// Хәр кимге өзиниң сүйгени сулыу. Өлшеме хәммени бир аршын менен// Арыухан, телмирер жулдызымсаң сен.* Бул мысаллардағы «самал болмаса шөптин басы қыймылдамау», «сырттан тон пишиу», «хәр кимниң өз өлшеу қарсысы бар» фраземалары өзгертилип берилген. Персонаждардың тилинде шынлықты сүүретлеуде фраземалар шеберлик пенен хызмет атқарған.

Фраземалар персонаждардың сөйлеуін сәўлелендириу дәрежеси хәр түрлилиғи менен ажыралып турады, яғнай айырым персонаждардың сөйлеуінде фраземалар өнимли қолланылса, және басқа персонаждарда сийрек қолланылыуы менен характерли. Шайырдың «Актрисаның ығбалы» бир ғана поэмасының өзінде 200 ден аслам фразема қолланған. Булардан бас қахарманлары Әбдираман хәм Арыухан образлары сөйлеуінде жийе ушырасады. Мәселен Әбдираман сөйлеуін сәўлелендириуде 38 фразема қолланған болса, Арыухан образында 40 тан аслам фразема хызмет атқарған.

3. Градацияны пайда етиу хызмети. Фраземалар сөйлеу процессинде хәр түрли ұазыйпаларда кең қолланылады. Фраземалар еркин сөз дизбеғи менен қатар келип, сүүретлеп атырған ұақияны еле де күшейтирип көрсетиуге хызмет етеди. Мәселен: *Қудай сыңсып құшақлаған ериниң// Қолында көз жумып жигит өлди сол. Өн гүлден бир гүлдиң ашылмаған жас// Сен қалайша маған боласаң жолдас?* [Актрисаның ығбалы]

Шайыр шығармаларында фраземалардың бир-бири менен синоним болған, лекин семантикалық яки стильлик жақтан парық қылатуғын фраземалар қатар қолланғанда хәм көтериңкилик ғрадания пайда болады: *Қолдан байлағанды тис пенен шешкендей, Мисли дигирманнан тири түскендей* [Актрисаның ығбалы]. *Жанбай атырып-ақ сөниуши едик// Тисти-тиске қойып көниуши едик// Нан орнына жедик қайғы алмасын// Суу орнына иштик көзимиздиң жасын.* [Актрисаның ығбалы]. *Деди де хан көз алартып хаялға// Кабағынан қар жағардай түксийди...* [Глемши хаял хакқында хакыйқатлық]. Яки шайырдың төмендеғи қосық қатарларында: *Кемелер қаўсаған қайырда тозып// Көрсең жүрек сызлар, дәртлерин қозып// Қанша қарасам да мойнымды созып// Көз ушында көк теңизим көринбес* [Арал элеғиялары]. *Бәри де бар менде. Болсаң хаялым// Аппақ май шайнайсаң өмириңше жаным// Басына бахыт қусы қонады сениң// Шалғауың мақралдан болады сениң* [Актрисаның ығбалы]. Бул мысаллардағы «жүреғи сызлау», «дәртлери қозыу» «аппақ май шайнау», «басына бахыт қусы қоныу», фраземалар ғраданиялық хызметте шебер пайдаланылған. Биринши мысалдағы фраземалар қатар келип сол кемелердиң тозып турғанын көрип адамның жаны ашыйтуғынын *жүрек сызлау* хәм *дәртлер қозыу* фраземалары арқалы күшейтип ғраданиялық хызметте келген. Кейинғи мысалдағы «аппақ май шайнау» фраземасы хәмме нәрсе жетерли, төрт түлиғи сай, жеғениң алдында, жемеғениң артында фраземаларын еле де күшейтиу мақсетинде өзиниң жеке стильлик жаңа «аппақ май шайнау» фраземасын қолланған.

4. Қосықтың темасы хызметин атқарыу функциясы. Фраземалар өзиниң қурамындағы сөзлердиң мәнисинен өзгеше, ауыспалы мәниге ийе болыуы, оны көркем шығарма контекстте анық көринеди. Соның менен бирге фраземалар поэзиялық шығармаларда да өнимли жумсалған. Буны биз Ибраһым Юсупов поэзиясы тили тийкарында топлаған материалларда көриуимизге болады. Фраземалар шайырдың бир қанша қосықларының хызметин атқарған. Мәселен, шайыр өзиниң қосығын «Беғлиғиңди

бузба сен» деп қосықтың темасында фразема хызмет атқарған. Бул қосықтың темасы хызметте қолланған фраземасы өзгермеуі, бир турсынан өзгермеуі, қаддин сақлау мәнилерин бериуі арқалы сол қарақалпақ халқының ақ көкирек, сада хәм мийнеткешлигин шебер, образлы сүүретлеген. *Бар билгени аузында// Саудырақ қарақалпағым// Жердің тилин билесен//Хаслы дийқан халықсаң// Малдың тилин билесен// Шаруаға да алықсаң// Хадал мийнет ислеуге// Қашан харып талыпсаң?//Өзиңди өзиң асырап// Кол жаймайсаң тарықсаң// Қонақ көрсең қуужыңлап// Сүзге кирген балықсаң// «Ағамлар өтсин» деп жүрип// Есик бете қалыпсаң...//Келдің гой сөйтип келеге// Қызба, қарақалпағым. Беглигинди елде бузба. қарақалпағым.* Қосықтың темасы фразема хызметинде болғанлықтан қосық қатарларында 30 дан аслам жүдә көп фразема қолланған.

Шайырдың және де қосықтарының бирине «Мен өз тәғдириме қайыл қаламан» деп атаған еди. Бул қосық темасы қурамында қолланған көркем әдебиат стилине тән «қайыл калыу» фраземасы көнийуі, келисимин билдириуі, тән бериуі шайырдың өз тәғдирин ишки-кеширмелерин ашып бериуде хызмет еткен: *Мен өз тәғдириме қайыл қаламан// Өл есиркер арзыу- үмитлеримди// Өған тән беремен, тәүбе қыламан// Арнап шүқираналық мәүритлеримди// Мен өз тәғдириме хайран қаламан// Өл сондай мийрибан, соныңдай қатал*

Шайырдың «Бес қонақ» қосығында фразема тийкарына қурылған болып қосықтың темасы хызметине бойсындырылған: *Келсин мейли, ерте қонақ, кеш қонақ// Қарақалпақта қапа болмас хеи қонақ// Келсин мейли алтау болып, он болып// Тек келмесе болғаны сол «бес қонақ»...* Бул мысалда «бес қонақ» фраземасы арқалы шайыр гүздің күнлери, сентябрь айларында болатуғын қатты суўықты нәзерде тутқан. Яки болмаса: *Адам бар ишинен тырнақ айланбас// Басқаның болғанын көрип атқан жоқ// Жер өз көшеринен ауса қыйналмас// Өзи хәм кетерин билип атқан жоқ* [Адам бар, ишинен тырнақ айланбас]. Тилимизде «*ишинен қасық айланбау*» фраземасын шайыр кишкене тырнаққа алмастырып қолланып өткирлестирип сүүретлеген.

Шайыр Ибрайым Юсуповтың бир қанша қосықлары темасы қурамында киритилген қатар фраземалар қолланғанын көриуимизге болады. Мәселен, «Қудайы қонақ», «Тасқа көгерген гүл», «Адам бар, ишинен тырнақ айланбас», «Кеўил кеўилден суў ишер», «Көзлеримнің ағы-қарасы қызлар», «Сизсиз мениң күним жоқ», «Бес қонақ» х.т.басқа қосықларын кирғизийге болады.

5. Қосық ямаса эпизодтың жуўмақлаушы хызмети. Фраземалар аз сөз бенен терең мәни беретугынлығы менен көркем шығармаларда жийе пайдаланып, ўақья, хәдийсени яки предметти қысқа хәм анық болыуы, өзине тән өзгешеликке ийе болғаны ушын оларды көркем шығарманың хәм поэзиялық қатарларда жуўмақлаушы хызметте қурал сыпатында қолланады.

Шайыр Ибрайым Юсуповтың «Кеўил кеўилден суў ишер» қосығының ақырғы қатарының барлығында кеўил кеўилден суў ишер фраземасы менен жуўмақлаған: *Кийиклер суў ишер сайдан// Фаз үйрек көлден суў ишер// Ал, адамның кеўли қайдан// Кеўил кеўилден суў ишер// Серле, хәй инсан баласы// Жамандур кеўил аласы// Адам адамның қуяшы// Кеўил кеўилден суў ишер*

Шайырдың және де «Тасқа көгерген гүл» қосық қатарларында адам тастан қатты, гүлден де нәзик фраземасын тез-тез қайталаулар хәм эпизодтың жуўмақлаушы хызметти атқарып келген. Мәселен: *Адам адам болып тилге келгели// Дәстанлар дөретип, китаптар жазып// Өз-өзин түсинип болған жоқ еле// Адам тастан қатты, гүлден де нәзик// Соңғы нанын берип өз жолдасына// Адам жығылады жүреги сазып// Жазсаң арзыр оның құлпы тасына://Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.* Бул қосықта берилген фразема менен адамның сәл нәрсеге қапылып қалыуын гүлден де нәзик деп берсе, адамның қанша қыйыншылықларға түтепки берип шыдауын тастан қатты деп шайырдың

фразема қолланыў өзгешелигин, фраземаны дәл берип хәм оларды бир шуўмақтың ақырғы қатарында жумсап, қосықты жуўмақлаўшы хызметти атқарып келген.

Солай етип, фраземалар Ибраһым Юсупов поэзиясында хәр түрли окказионал хызметлерде қолланылыўы менен айрықша көзге түседи. Шайыр шығармаларында жумсалған фраземалардың окказионал хызметлери алдын халқымыз қолланып жүрген узуал фраземаларға тийкарланып хәм шайыр сол бурыннан кәлиплескен фраземаларды сөйлеў процессинде өзгертип, көркемлеп, байытып барыў ушын хызмет қылғанын көремиз. Шайыр өз шығармаларында фраземалардан окказионал хызметлерде ғана қоллап қоймастан, фраземалар қурамына сөз қосып, өзгертип яки теңлес еки компонентли фраземалардың тек бир компонентин қолланып, фраземаларға азы кем өзгерислер киритип хәр түрли жеке стильлик мақсетте қолланғанын көремиз. Бул шайырдың окказионал хызметте қолланған фраземалар тийкарында тилимиздің фраземасының еле де жетилисип, раўажланыўына хәм фразема қатарларының байып барыўына өз үлесин қосады.

Пайдалаған Әдебиятлар

Абдиназимов, Ш., (1998). Бердақтың фразеологиялық жаңашыллығы. *Әмиўдәрья*. №1-2, -Б. 108-109.

Исаев, С., (1989). *Қазақ әдеби тілінің тарихы*. Алматы.

Йўлдошев, Б., (2013). *Ўзбек Фразеологияси ва Фразеографияси Масалалари*. Тошкент.

Кучкартаев, И., (1965). *Фразеологическое Новаторство Абдулла Каххара*. Автореф. Дисс.. канд. Филол. Наук. Ташкент.

Қожахметова, Х., (1972). *Фразеологизмдердің Көркем Әдебиетте Қолданылыўы*. Алматы.

Чорев, Т. Р., (2001). *Садриддин Айний публицистик асарларининг тили ва услуби (Лексика ва фразеология)*. Самарқанд.